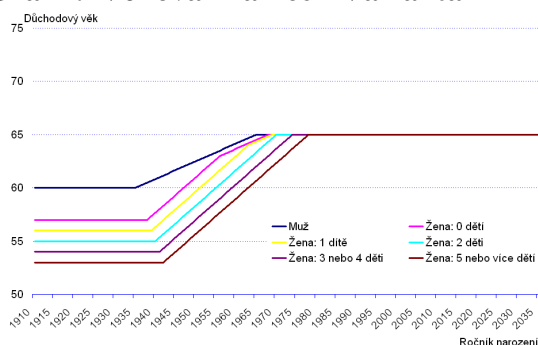

Analýza citlivosti NDC na stanovení statutární věkové hranice pro odchod do starobního důchodu

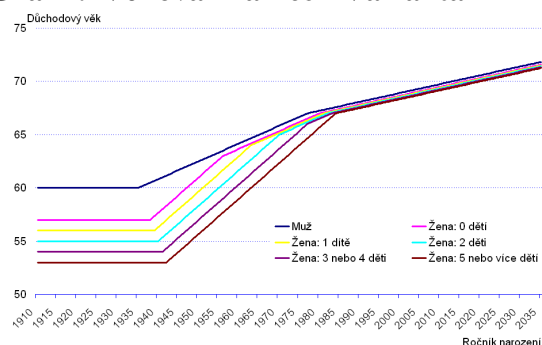
Cílem provedené analýzy je určení dopadu nastavení statutární věkové hranice pro odchod do starobního důchodu (resp. chování při odchodu do starobního důchodu – viz dále) obecně na příspěvkově definované systémy. Analýza byla provedena na konkrétním zadání NDC systému¹, které je v cílové podobě založeno pouze jako příspěvkově definované (s výjimkou minimálního důchodu). NDC systém jako systém průběžně financovaný nabízí určitá specifika, která nelze u systémů FDC nalézt. Vlastnosti konkrétního zadání NDC umožňují ukázat dopady i do systému nestarobních důchodů.

Nejprve blíže k analyzovanému parametru, kterým je věková hranice pro odchodu do starobního důchodu. V původním zadání je růst věkové hranice ukončen na 65 letech pro muže i ženy (Varianta 1). V analýze byl tento parametr nastaven tak, že zvyšování věkové hranice není ukončeno po dosažení 65 let, ale pokračuje v zásadě v celém projektovaném období, a to současným tempem do dosažení 67 let pro všechny pojištěnce a následně o 1 měsíc ročně (Graf 1 a Graf 2). Další zvyšování věkové hranice tak, jak bylo zvoleno, zhruba odpovídá prodlužující se naději dožití (Varianta 2).

Graf 1. Věková hranice - Varianta 1

Graf 2. Věková hranice - Varianta 2

Rozdílný vývoj ve věkové hranici má samozřejmě dopad do makroekonomického scénáře. Jde především o rozdílný vývoj zaměstnanosti, který má v logice makroekonomického scénáře přímý dopad do vytvořeného HDP resp. jeho dynamiky v čase. Následující tabulky (Tabulka 1 a Tabulka 2) ukazují konkrétní vývoj těchto ukazatelů u obou uvedených variant.

Tabulka 1. Vývoj základních makroekonomických ukazatelů – Varianta 1

		2004	2005-2010	2010-2020	2020-2030	2030-2040	2040-2050	2050-2100	2005-2100
Základní makroekonomické ukazatele									
HDP, s.c.	růst v %	4,0	3,6	2,8	2,6	1,9	1,4	1,7	2,0
HDP na hlavu	růst v %	3,9	3,5	2,7	2,6	2,1	1,6	1,8	2,1
Zaměstnanost	růst v %	-0,6	0,5	0,0	0,1	-0,3	-0,7	-0,2	-0,2

Tabulka 2. Vývoj základních makroekonomických ukazatelů – Varianta 2

		2004	2005-2010	2010-2020	2020-2030	2030-2040	2040-2050	2050-2100	2005-2100
Základní makroekonomické ukazatele									
HDP, s.c.	růst v %	4,0	3,6	2,8	2,6	2,1	1,6	1,8	2,1
HDP na hlavu	růst v %	3,9	3,5	2,7	2,6	2,2	1,8	1,9	2,2
Zaměstnanost	růst v %	-0,6	0,5	0,0	0,1	-0,2	-0,5	-0,1	-0,1

Obdobných efektů, jaké budou vidět na následujících grafech, by bylo možné dosáhnout i při dobrovolném odkladu odchodu do důchodu u většiny populace do vyššího věku, který by odpovídal výše uvedenému zvyšování. Pro vyznění dopadu u DC systémů není důležitý

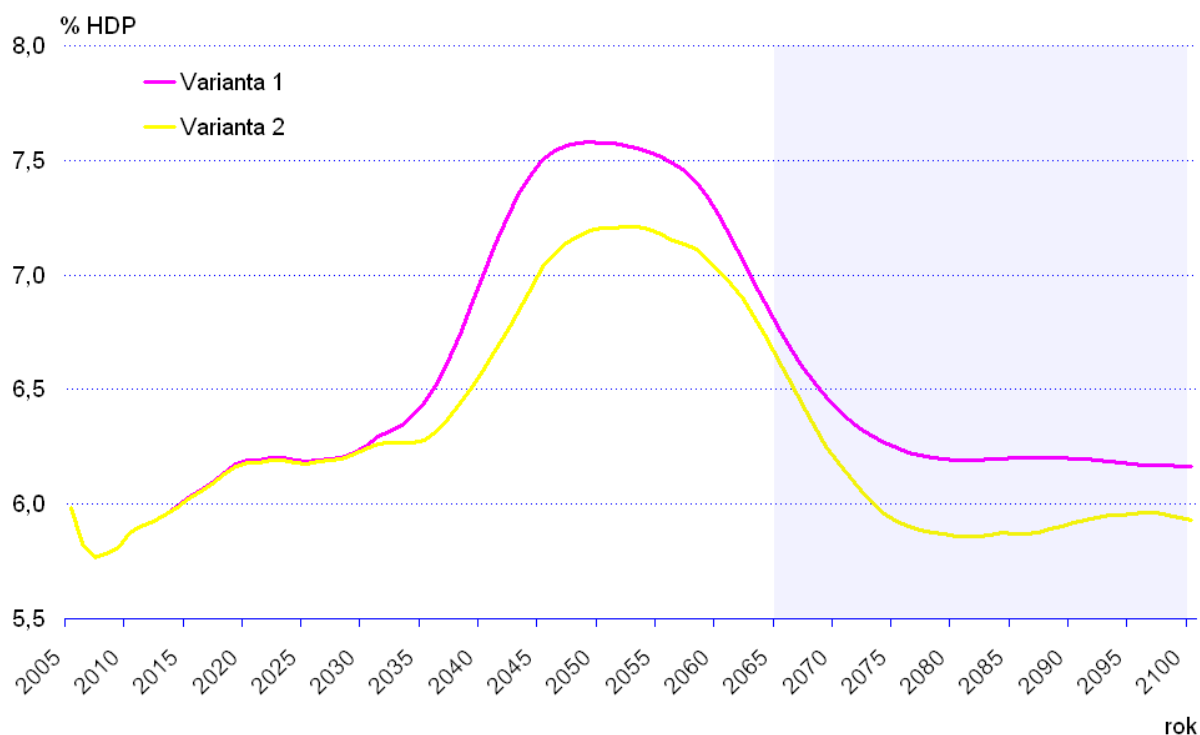
¹ Bylo použito poslední zadání systému NDC ze strany ČSSD.

statutární věk odchodu do důchodu, ale věk reálný. Jediným rozdílem by byl dopad do systému nestarobních důchodů. Tento systém je v zadání NDC svázán se systémem starobních důchodů dosahovaných ovšem na statutární věkové hranici. Dobrovolné odložení odchodu do důchodu u starobních důchodců by se potom nijak neprojevalo u důchodů nestarobních (zejména pak invalidních – viz dále).

Ostatní parametry zadání odpovídají tomu, jak byly zadány pro variantu NDC².

Vzhledem k tomu, že příspěvkově definovaný systém primárně míří na systém starobních důchodů, bude ve všech relevantních grafech ukázán jak dopad do celého systému³, tak pouze do systému starobních důchodů. V dalším grafu (Graf 3), znázorňujícím vývoj výdajů na starobní důchody, lze pozorovat, že při dalším zvyšování věkové hranice (Varianta 2) dojde k menšímu nárůstu výdajů v období, kdy vrcholí nepříznivá demografická situace. Zároveň jsou výdaje v celém období, kdy působí další zvyšování věkové hranice, nižší než ve Variantě 1. V dlouhém období lze u obou variant pozorovat stabilizaci výdajů na starobní důchody v poměru k HDP s tím, že u Varianty 2 jsou výdaje cílově zhruba o 0,3 % HDP nižší než ve Variantě 1.

Graf 3. Výdaje systému starobních důchodů v % HDP

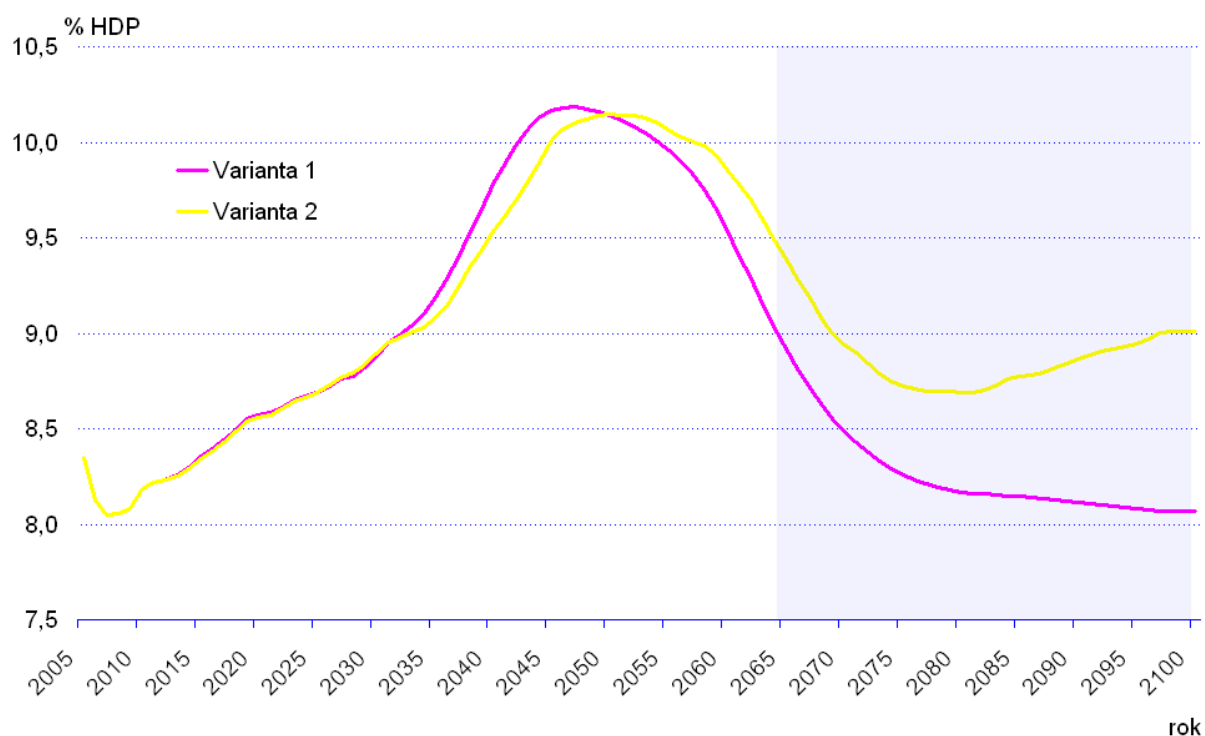

U celkových výdajů na důchody (Graf 4) lze pozorovat velmi zajímavou odlišnost od vývoje v systému starobních důchodů. Ve Variantě 1 mají celkové výdaje v cílovém stavu tendenci spíše klesat, naproti tomu ve Variantě 2 je zde pozorovatelná celkem jasná tendence k růstu. Tento rozdíl je dán v systému nestarobních důchodů (zejména pak invalidních), kde - na rozdíl od systému starobních důchodů - působí nárůst věkové hranice směrem k nárůstu počtu osob pobírajících důchod. Zadaná podoba důchodového systému tento efekt ještě umocňuje tím, že spolu s nárůstem počtu invalidních důchodů roste i výše jejich důchodu (Graf 10).

² Varianta ČSSD – NDC v sekci 3.4

³ Ten je ovlivněn navrženým řešením v nestarobních důchodech.

Graf 4. Celkové výdaje důchodového systému v % HDP

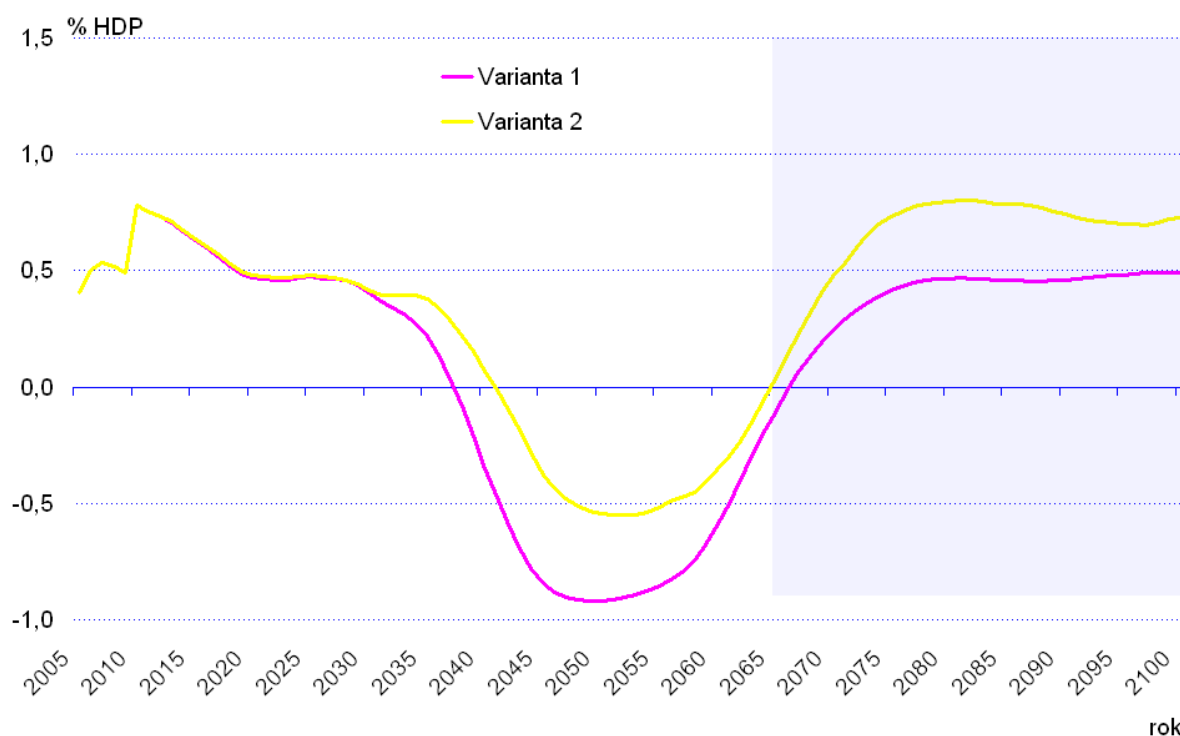

U celkových výdajů je také zřetelně vidět, že další zvyšování věkové hranice poněkud oddaluje odchod početně silných generací narozených na přelomu 60 a 70 let minulého století do starobního důchodu.

Na straně příjmů dochází podle zadání k navýšení příspěvkové sazby v roce 2010 z dosavadních 28 % o 1,6 p. b. na 29,6 %. Tato úprava se projeví růstem příjmů v poměru k HDP o zhruba 0,5 % HDP na 8,9 % HDP. Příjmy jsou po zbytek projektovaného období v poměru k HDP konstantní.

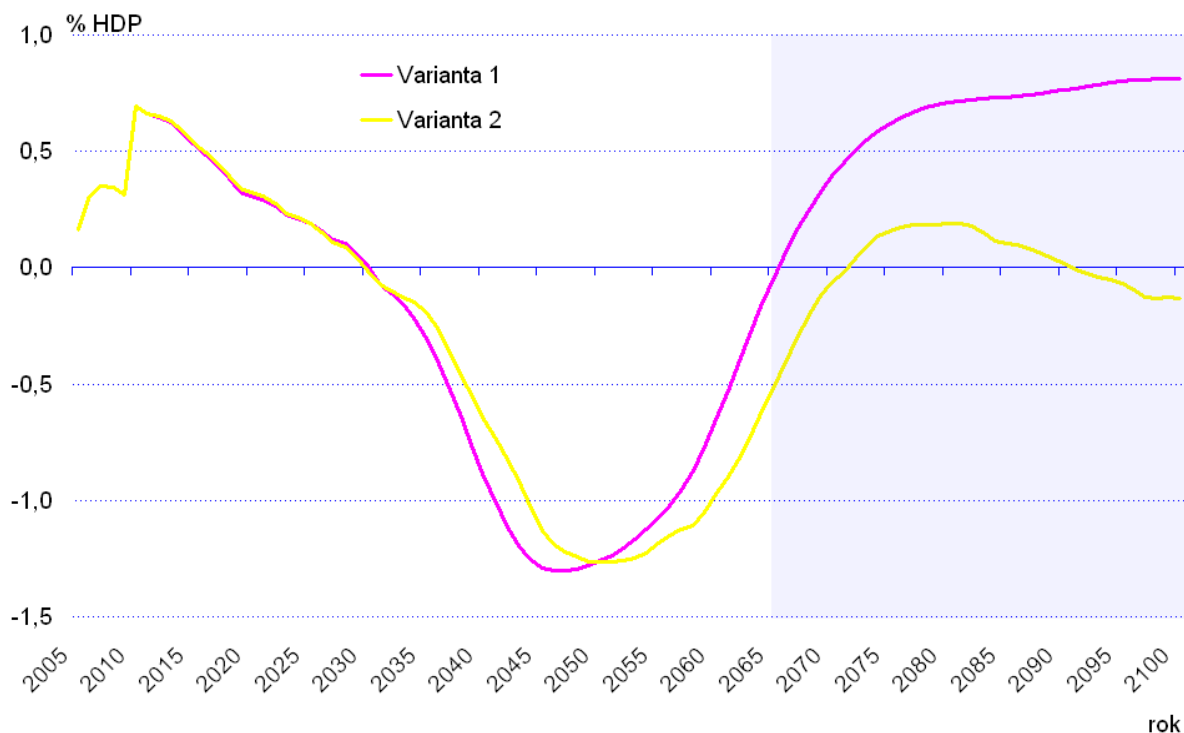
Výše popsané tendence u výdajů při započtení skokové změny na straně příjmů lze pozorovat i u salda systému. Saldo systému se v původním zadání o něco dříve propadá do mínusu a o něco později se vrací do kladných hodnot.

Graf 5. Saldo systému starobních důchodů v % HDP

U salda celého důchodového systému (Graf 6) je opět vidět výše popsany rozdílný trend na konci projekce. Ve Variantě 1 se v dlouhém období pohybuje saldo v kladných hodnotách mezi 0,7 a 0,8 % HDP s mírně rostoucím trendem. Naproti tomu při dalším zvyšování věkové hranice lze zaznamenat v závěrečné třetině projekce přibližně vyrovnanou pozici systému.

Je možné říci, že v obou variantách vytváří samotný systém NDC u starobních důchodů přebytky, které mohou sloužit k financování zvýšených potřeb u systémů nestarobních důchodů. Tlak na růst výdajů v systémech nestarobních důchodů (zejména pak invalidních) není primárně spojen s rostoucí nadějí dožití, ale se zvyšující se potenciální invaliditou ve vyšším věku. Ve Variantě 1 je ale možné pozorovat, že stabilní a relativně nízká věková hranice vede k nižší úrovni nestarobních důchodů a u invalidních i k menšímu tlaku na růst jejich počtu. Proto systém nestarobních důchodů vytváří dodatečný přebytek v řádu 0,3 až 0,4 % HDP. Při dalším zvyšování věkové hranice lze naproti tomu pozorovat, že vyšší přebytek (o cca 0,3 % HDP) v systému starobních důchodů plně pokrývá financování rostoucích výdajů v nestarobních důchodech a saldo celého důchodového systému je stabilní.

Graf 6. Saldo důchodového systému v % HDP

Graf 5 demonstruje, že samotné nastavení věkových hranic nemá zásadní dopad do finanční stability DC systému. Zde se potvrzuje fakt, že příspěvkově definované systémy jsou schopny automaticky absorbovat demografický vývoj bez toho, aby byla výrazněji ovlivněna jejich celková finanční stabilita. Toho je dosaženo přímým přizpůsobováním úrovně důchodů změnám v demografických parametrech (pravděpodobnostech přežití⁴). Další text bude demonstrovat, že za prakticky stejnou úroveň finanční stability důchodových systémů se mohou skrývat významné rozdíly v úrovni příjmů jedinců ve stáří, resp. invaliditě.

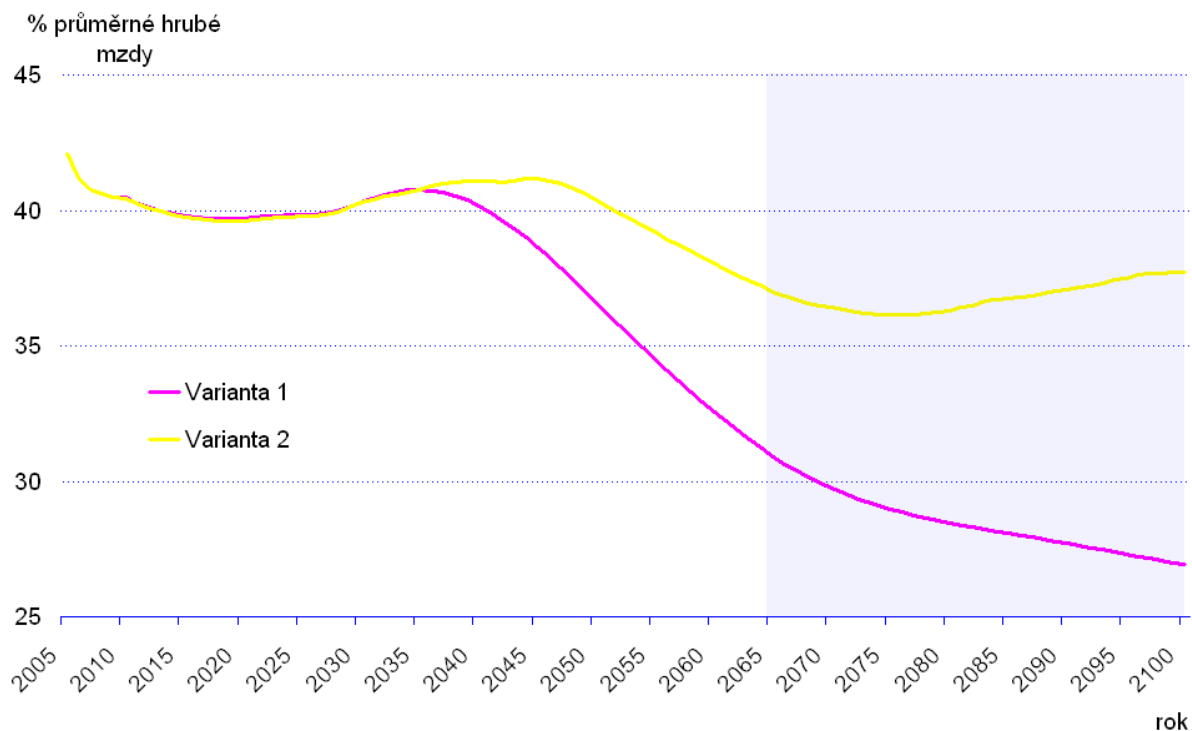
Celkový náhradový poměr umožňuje na nejagregovanější úrovni srovnat ekonomické postavení důchodců a ekonomicky aktivních osob. Z následujícího grafu (Graf 7) je patrné zlepšení tohoto postavení ve Variantě 2 oproti Variantě 1. V Variantě 1 má celkový náhradový poměr po roce 2040 tendenci k poklesu s tím, že se tento pokles ke konci projekce zmírňuje⁵. Při dalším růstu věkové hranice (Varianta 2) se celkový náhradový poměr udržuje až do poloviny století nad úrovní 40 % a po mírném poklesu se stabilizuje v pásu 36 – 38 %. Na konci projektovaného období je celkový náhradový poměr při dalším zvyšování věkové hranice o téměř 12 procentních bodů vyšší než ve Variantě 1⁶.

⁴ Jde o pravděpodobnost, že se osoba ve věku x dožije věku $x+1$.

⁵ Dynamika tohoto poklesu je determinována nárůstem naděje dožití resp. doby pobírání starobního důchodu.

⁶ Samotný průměrný důchod je potom vyšší o více jak 40 %.

Graf 7. Celkový náhradový poměr v %

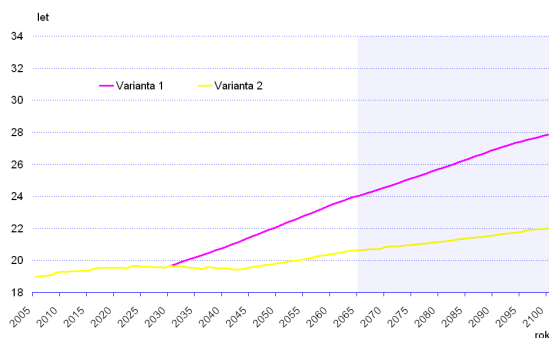
V příspěvkově definovaných systémech je průměrná úroveň důchodů⁷ primárně určena průměrnou dobou, po kterou budou důchody pobírány, což v zásadě odpovídá naději dožití při přiznání důchodu. Z dalšího grafu (Graf 8) je patrný rozdíl v tomto ukazateli mezi oběma analyzovanými variantami. Zatímco ve Variantě 1 se po roce 2050, kdy je systém u nově přiznávaných důchodů již plně dle NDC principů, naděje dožití zvýší u mužů i žen o více jak ¼, při dalším růstu věkové hranice (Varianta 2) je tento nárůst zhruba poloviční. Kromě rozdílné průměrné doby pobírání důchodu působí při vyšší věkové hranici směrem k vyšším důchodům i rostoucí potencionální doba ekonomické aktivity (Graf 9) a s ní spojené delší období placení příspěvků. Při dalším zvyšování věkové hranice (Varianta 2) potom zůstává poměr doby, po kterou je pobírán důchod a doby potencionální ekonomické aktivity v posledních dvou třetinách projekce stabilní, zatímco ve Variantě 1 tento poměr roste.

Při vyšší věkové hranici jsou tedy důchody vypočítávány z vyšších zůstatků na individuálních účtech (resp. záznamech), a to na kratší období.

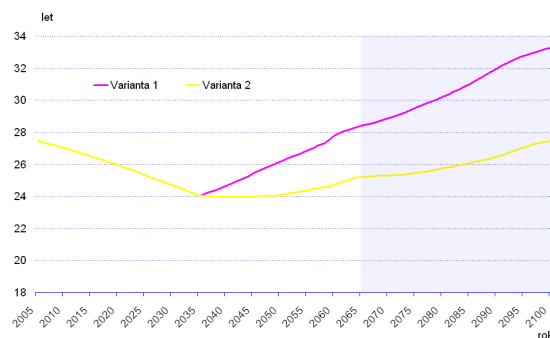
⁷ Jde o jejich měsíční výši.

Graf 8. Naděje dožití při dosažení statutární věkové hranice v letech

Muži

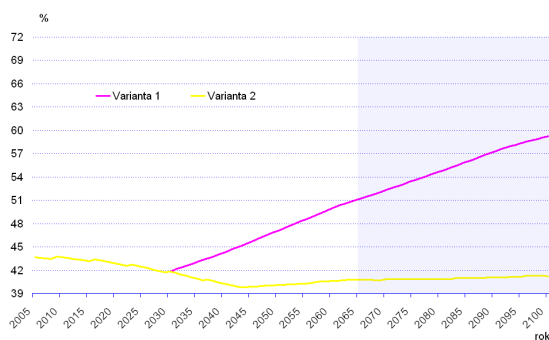

Ženy

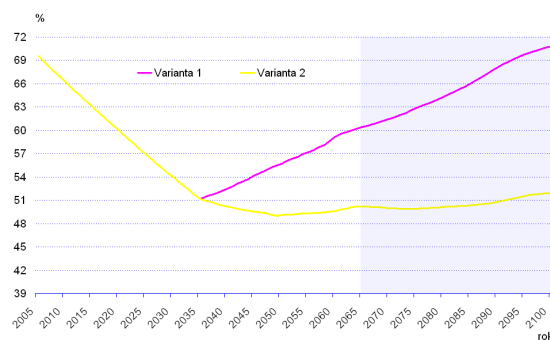

Graf 9. Poměr naděje dožití při dosažení statutární věkové hranice a doby ekonomické aktivity⁸ v %

Muži

Ženy

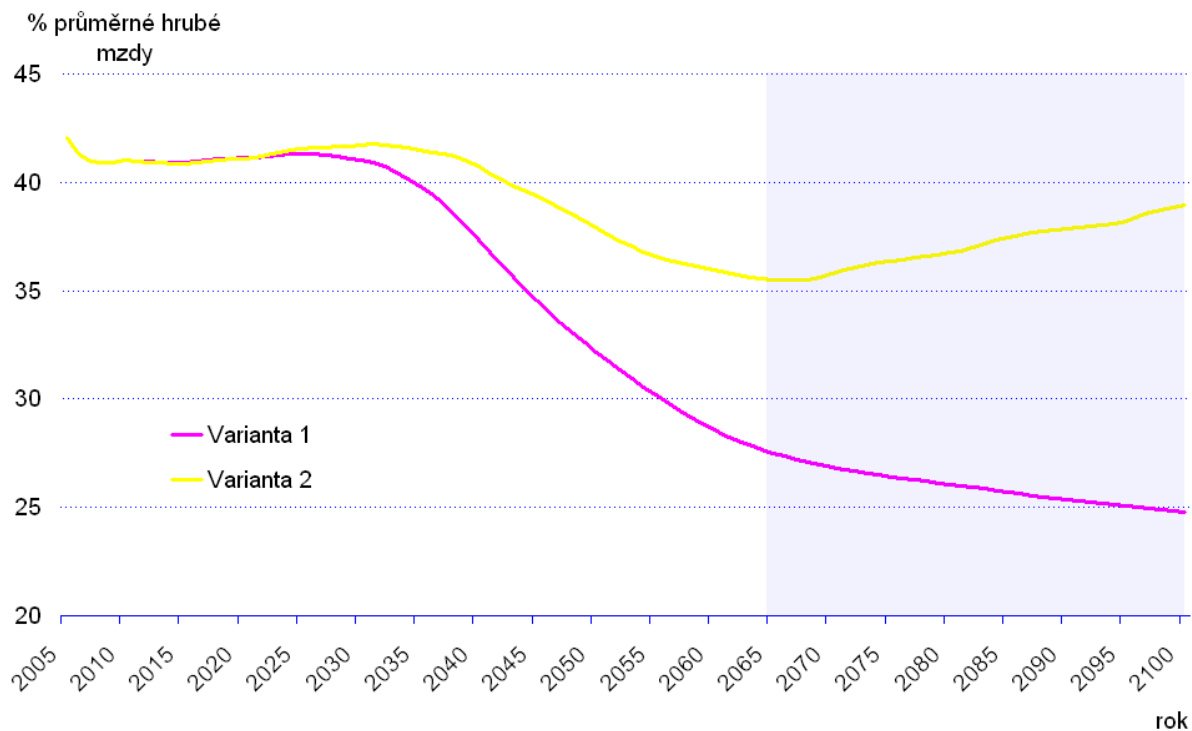

Specifikem zadání systému NDC, jak již bylo zmíněno výše, je vazba invalidních důchodů na konstrukci příspěvkově definovaného systému tím, že se při výpočtu invalidního důchodu vychází ze stavu individuálního záznamu v době přiznání a doby zbývající do dosažení statutární věkové hranice. Invalidní důchody jsou potom v tomto systému dramaticky závislé na stanovení statutární věkové hranice. Z grafu (Graf 10) je patrné, že další růst věkové hranice umožňuje při této formě zadání lépe udržet přiměřenost invalidních důchodů, u nichž nelze situaci změnit pouhým odkazem na změnu chování jedinců. Na konci projektovaného období je náhradový poměr u plných invalidních důchodů ve Variantě 2 o více jak 14 procentních bodů vyšší než ve Variantě 1. Samotný průměrný důchod je potom vyšší o skoro 60 %.

⁸ Období od 18 let do dosažení statutární věkové hranice.

Jak již bylo zmíněno v úvodu, lze u systému starobních důchodů dosáhnout stejných efektů na výši důchodu jak při pohybu statutární věkové hranice, tak při změně chování jednotlivců týkajícího se jejich dobrovolného rozhodnutí o věku odchodu do důchodu. U invalidních důchodů toto neplatí. Pokud by došlo k odkladu odchodu do starobního důchodu bez zvýšení statutární věkové hranice, výše invalidních důchodů by zůstala v zásadě na úrovni Varianty 1⁹.

Graf 10. Celkový náhradový poměr u plných invalidních důchodů v %

Dalším zajímavých efektem, který je možné pozorovat pouze u systému NDC a není pozorovatelný u FDC systémů¹⁰, je dopad změny chování většiny populace ohledně jejich věku odchodu do starobního důchodu (ať formou zvýšení statutární věkové hranice nebo při dobrovolné změně) na důchod jednotlivce. Dopad je demonstrován na výši náhradového poměru u jedince s příjmem na úrovni průměrné mzdy, který odchází do starobního důchodu v 69 letech¹¹. Při dobrovolné změně chování beze změny statutární věkové hranice by bylo možné obdobný efekt (v cílovém stavu plného NDC) pozorovat i u důchodů invalidních.

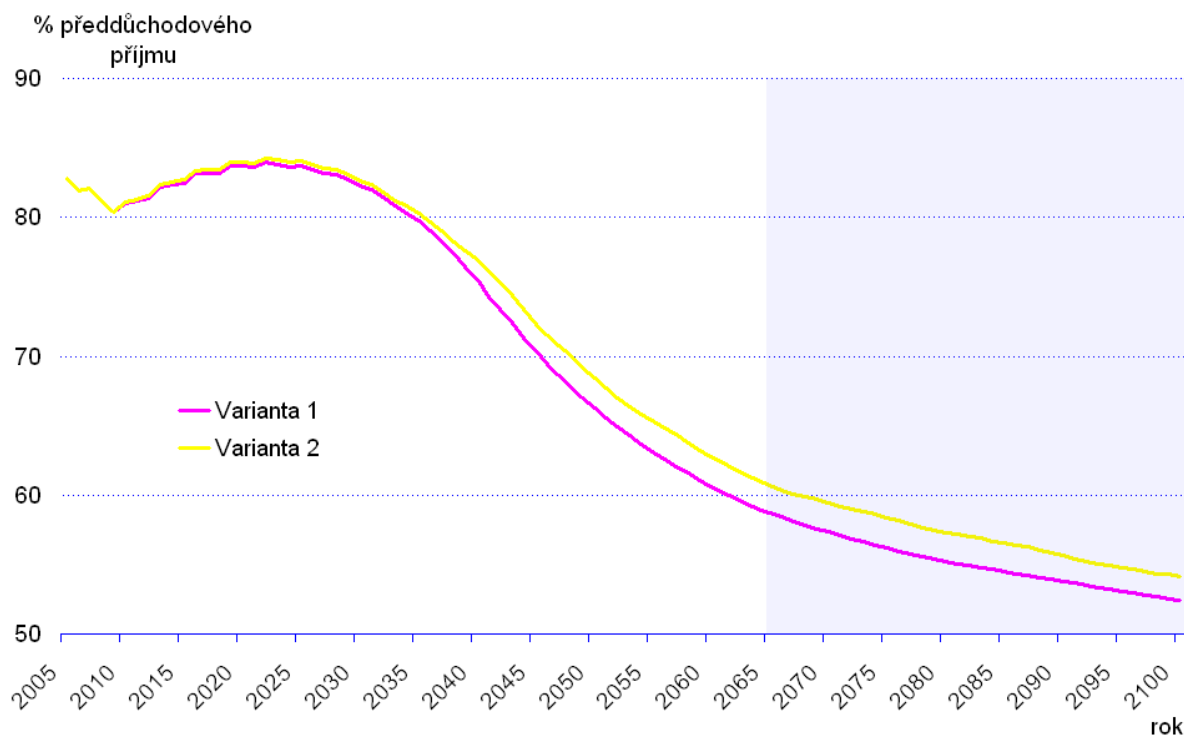
Rozdíl v úrovních obou důchodů není dramatický, ale je třeba si uvědomit, že se jedná o jedince, jehož důchod se zvýšil pouze z důvodu změny chování ostatní populace. Změna chování většiny populace ohledně věku odchodu do starobního důchodu ovlivňuje i úroveň důchodu osob, které by své chování neměnili, a úroveň důchodů nestarobních. Tento efekt, kdy odklad odchodu do důchodu zvyšuje i důchody těch, co odchod neodložili a předčasné odchody snižují i důchody osob, odchod odkládají, může působit nemotivačně směrem k dobrovolnému odkladu odchodu do důchodu v řádu několika let. Statutární věková hranice by měla tyto možnosti podstatným způsobem eliminovat.

⁹ Invalidní důchody by byly o něco vyšší z důvodu vyšší dynamiky růstu objemu pojistného. Vliv je demonstrován dále u starobního důchodu.

¹⁰ Za předpokladu, že úroková míra je zcela nezávislá na vývoji zaměstnanosti.

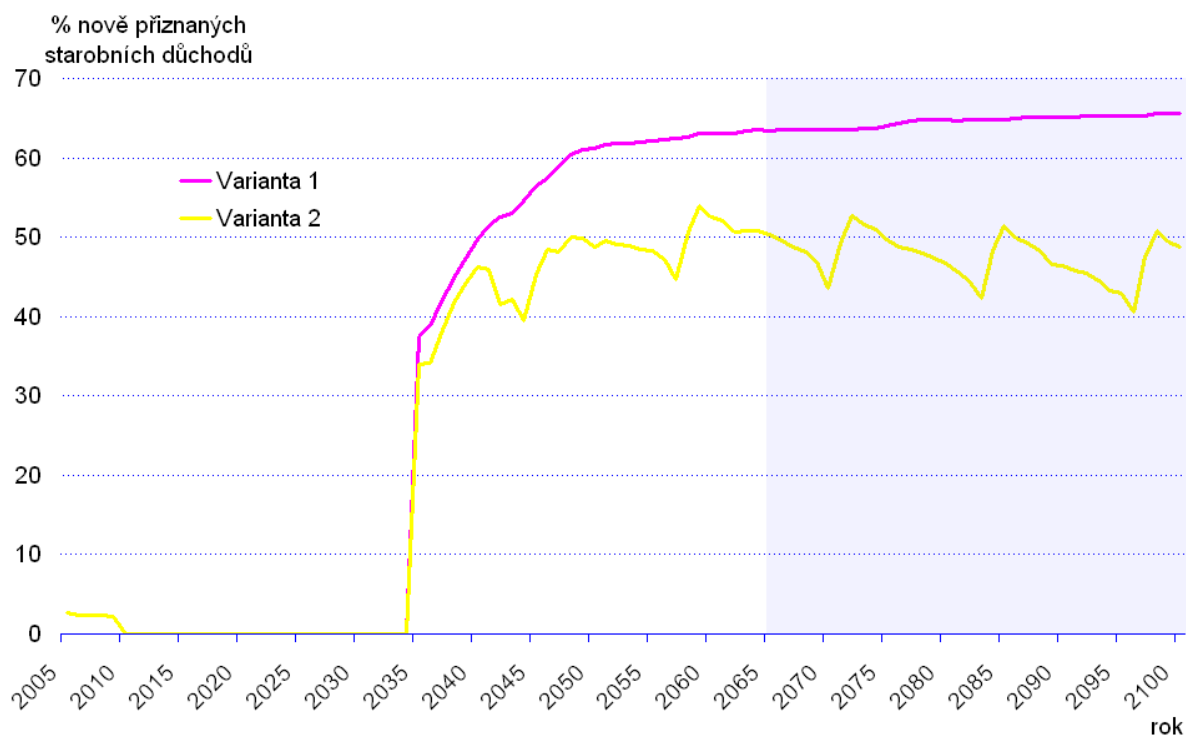
¹¹ Věk byl zvolen ilustrativně s tím, aby měl daný jedinec v celém období v obou variantách nárok na starobní důchod.

Graf 11. Individuální náhradový poměr u jedince s průměrnou mzdou odcházejícího do důchodu v 69 letech v %

Při této analýze nelze v žádném případě opominout dopad zvýšení věkové hranice do schopnosti DC systému plnit sociální roli a ochránit jednotlivce před chudobou ve stáří (Graf 12).

Graf 12. Podíl nově přiznaných důchodů pod hranicí chudoby¹²

¹² Zhruba 25 % průměrné hrubé mzdy

Podíl osob pod hranicí chudoby se při dalším zvyšování věkové hranice (Varianta 2) oproti Variantě 1 snižuje o zhruba 10 – 20 p. b. Přesto je tento podíl stále na úrovni těsně pod 50 %. Vzhledem k tomu, že průměrná úroveň nově přiznávaných důchodů ve vztahu ke mzdám je u systému NDC v zásadě srovnatelná se současným systémem, potom podíl osob pod hranicí chudoby je řádově vyšší. DC systémy tedy nejsou příliš dobře schopny plnit funkci ochrany před chudobou.

Z provedené analýzy lze dovodit několik závěrů:

Nastavení statutární věkové hranice pro odchod do starobního důchodu nemá u NDC systému (resp. obecně DC systému) zásadnější vliv na celkovou finanční stabilitu důchodového systému. Toto nastavení má ale významný dopad do schopnosti tohoto systému vytvářet dostatečnou náhradu příjmů ve stáří (resp. invaliditě). Za vyšší mírou náhrady v zásadě srovnatelnou se současným systémem, se ale může skrývat naprosto odlišná diferenciací v jednotlivých důchodech. Tato diferenciací vede k tomu, že podíl osob s důchodem přiznaným pod hranicí chudoby se oproti současnému stavu řádově zvýší.